

WILEY

The Scandinavian
Journal of Economics

Tullpolitik och trustväsen. Med anledning af förslaget om sockertullens sänkande

Author(s): Eli F. Heckscher

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 15, häft 2 (1913), pp. 43-71

Published by: Wiley on behalf of The Scandinavian Journal of Economics

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3437826>

Accessed: 28-06-2016 09:17 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://about.jstor.org/terms>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Wiley, *The Scandinavian Journal of Economics* are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*

Tullpolitik och trustväsen.

Med anledning af förslaget om sockertullens sänkande.

Af Eli F. Heckscher.

Hvad man brukar betrakta som den allmänna opinionen, d. v. s. större delen af pressen, har med betydlig snabbhet tagit parti emot det framlagda förslaget om sockertullens sänkande — ungefär lika hastigt som samma opinion tagit parti *för* folkpensioneringsförslaget och på ungefär lika goda grunder. Detta är emellertid knappast ett skäl för de vetenskapsmän, till hvilkas område frågan hör, att inställa sitt omdöme. Men ett bedömande af vetenskapsmän bör om möjligt hållas inom vetenskapens rāmärken, utan ängsliga sidoblickar på hvad som är politiskt genomförbart. Politikerna skola väl göra någon nytta, de också, och vetenskapsmännen skada sitt eget arbete genom att öfvertaga deras.

Ett försök till rent vetenskapligt bedömande af en konkret ekonomisk fråga blir mycket lätt utdömdt som »teoretiskt». Men hvad menar man egentligen därmed? Antingen är resonemanget hållbart, och då gör det väl ingenting om det är teoretiskt, eller också är det ohållbart, och då är det ju tillräckligt att visa upp detta. Det enda verkligt praktiska är att efter förmåga söka framställa tingen sådana de äro, ej sådana de synas vara. Endast det förra betyder något, och endast i afseende på det förra har vetenskapen någon uppgift.

I.

Sammanhanget mellan tullpolitik och trustväsen.¹

Frågan om sockertullens sänkande kan ej nu behandlas enbart från skatteteknisk synpunkt. Propositionen i frågan har nämligen

¹ Den här nedan antydda tankegången har förf. vid flera föregående tillfällen offentligent utvecklats, utförligast i två föredrag i en af Centralförbundet för socialt arbete anordnad föreläsningsserie i ekonomisk politik i november 1911.

Ekonomisk Tidskrift. 1913. Häft. 2.

släppt lös en ström af nationalekonomiska felslut af den mest elementära beskaffenhet; och det torde därför vara nödvändigt att först undersöka, hvarför öfver hufvud taget ökad skatt eller sänkt tull på socker är ifrågasatt. Man kommer då också lättast till en föreställning om hur denna skattereform lämpligast bör lösas; kanske kommer man därigenom också till någon klarhet om de rätta linjerna för tull- och trustpolitikens utveckling under den närmaste framtiden.

Det torde nämligen vara fördelaktigt att betrakta dessa två frågor, tullfrågan och trustfrågan, under ett. Icke så att förstå, som skulle »dyrtiden» eller något annat dylikt bekämpas genom åtgärder mot tullar och truster. Utan orsaken till sammanhanget är, att tullfrågan kommer i ett annat läge, då ett land har monopolsammanslutningar, och dessa komma i ett annat läge, då landet har tullar. Tullarnas inverkan på monopolsammanslutningarna kan kort och godt sägas vara att underlätta deras uppkomst, och monopolsammanslutningarnas inverkan på tullarna kan sägas vara att underlätta deras afskaffande.

Det förra innebär ej, att tullar alltid leda till monopolsammanslutningar eller att dessa aldrig kunna uppstå utan tullar — långt därifrån. Men ett monopol betyder ingenting annat än att man behärskar marknaden, d. v. s. på egen hand bestämmer dess prissättning; och detta sker uppenbarligen lättare, ju mera begränsad marknaden är. Då nu tullar tjäna till att begränsa den inhemska marknaden — genom att utestänga den utländska konkurrensen så länge inlandspriset ej öfverstiger summan af världsmarknadspris, frakt och tull — så är sammanhanget, åtminstone i sin grundläggande del, jämförelsevis enkelt. Af resonemanget framgår också omedelbart, under hvilka förhållanden samma resultat — ett inhemskt monopol — lätt kan nås utan tullar; detta inträffar nämligen, då fraktkostnaderna ensamma äro tillräckligt höga att begränsa den inhemska marknaden.

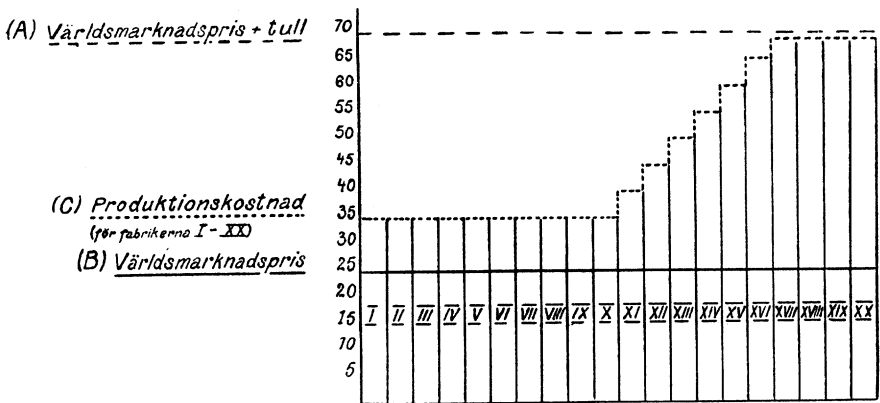
Huruvida denna verkan af tullarna är önskvärd eller icke, därom kan man kanske ha delade meningar. För egen del är jag böjd att däri se deras största förtjänst, emedan en monopolistisk organisation i afseende på stora delar af näringslivet innebär, att ett visst ekonomiskt resultat kan nås med mindre upp-

offringar. Förutsättningen är emellertid då gifvetvis, att dessa nationalekonomiska besparingar också blifva verklighet.

Den stora svårigheten med allt hvad tullar heter är emellertid i vanliga fall, att man har mycket svårt att bli af med dem eller t. o. m. sänka dem, då de en gång kommit till stånd. En tull — hvilken alltid utgör en afsiktlig ändring af den fria prisbildningen — bör förnuftigtvis alltid åsyfta en ekonomisk organisation, som anses önskvärd men ej därför utan skulle uppstå. Men så länge tullen till skydd för en viss industri kvarstår, innebär den ju alltid, att hela det öfriga näringslivet — alla direkta och indirekta köpare af varan i fråga — genom det högre priset på varan underhåller den ifrågavarande industrien, hvilken alltså, bildligt taladt, bespisas på Prytaneion; och i den mån allting är tullbelagdt, betala de olika näringsgrenarna på detta sätt prishöjningen till hvarandra inbördes, men underhålla därjämte gemensamt *de* industrier, som utvidgats eller helt och hållet skapats genom tullskyddet.

Häraf följer omedelbart — andra slutsatser åsido — att då en tull åstadkommit det afsedda resultatet och detta kan kvarstå äfven utan tull eller utan så hög tull som den gällande, så bör tullen snarast möjligt afskaffas eller sänkas. I detta ligger själfklart icke någon som helst fientlighet emot industrien eller någon särskild industri; det är, kan man säga, blott utslaget af ett elementärt sunt förnuft.

Men då inträder den nyss antydda svårigheten att afskaffa tullen. Det vanliga är nämligen, att då en tull blifvit onödigt hög (eller öfverflödig) för de *bäst* belägna fabriker, så uppstå — t. o. m. om de förstnämnda ensamma skulle kunna täcka hela behovet — en hel del andra fabriker, som arbeta under sämre produktionsförhållanden men i alla fall vilja draga nytta af den vinst tullskyddet ger; och åtminstone ofta pågår detta nyanläggande af fabriker ända tills de sämst situerade af dem behöfva hela tullskyddet för att alls kunna existera. Tankegången framgår kanske bäst af efterföljande diagram:

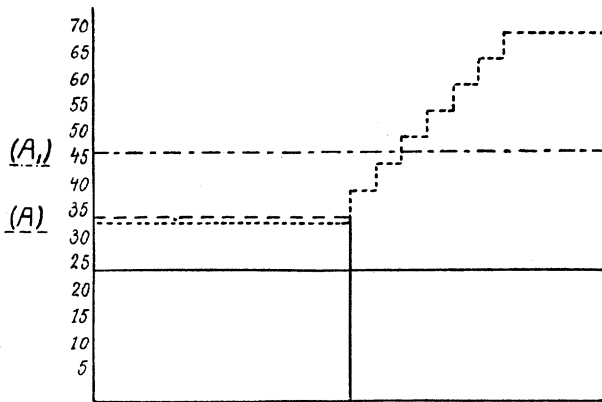

Såsom synes, kunna 10 af de 20 fabrikerne i detta tänkta fall undvara $\frac{7}{10}$ af tullskyddet, men icke desto mindre skulle äfven den minsta tullsänkning störta fyra fabriker.

Här är det nu som en *trust* — ej direkt (på sin höjd indirekt) en kartell — kan åstadkomma förändring. Om trusten fyller sin nationalekonomiska uppgift, nedlägger den de fabriker, som arbeta med de högsta produktionskostnaderna och koncentrerar driften på de öfriga — det är därigenom som monopolbildningen minskar de nationalekonomiska uppoffringar, som fordras för att nå ett visst resultat. Då är det en enkel sak att afskaffa den del af tullskyddet, som *ingen* fabrik längre behöfver för att kunna existera. Om trusten åter *icke* frivilligt skulle fullgöra sin mission, är en tullsänkning ned till denna punkt bästa sättet att drifva den därtill och därför ett medel till förbättrad ekonomisk organisation. Det bör emellertid vidare märkas, att *äfven om* mot förmodan en driftkoncentration icke skulle kunna framdrivas, t. ex. emedan den ej är tekniskt eller ekonomiskt fördelaktig, så underlättar trustbildningen i alla fall en tullsänkning, ehuru i mindre grad; ty man behöfver nu ej längre taga hänsyn till att *vissa* fabriker behöfva hela tullskyddet, utan kan nöja sig med att trustens komplex af anläggningar som en *helhet* får sina produktionskostnader betäckta. I det förra af de nu tänkta fallen skulle tullen kunna sänkas till 10, i det senare fallet till

$$\frac{10 \times 35 + 40 + 45 + 50 + 55 + 60 + 65 + 4 \times 70}{20} - 25 = 22 \frac{1}{4},$$

mot 45 före trustbildningen. Det nyss meddelade diagrammet får då nedanstående utseende, hvarvid linjen A betecknar summan af världsmarknadspris och tull vid den lägre tullsatsen, linjen A_1 samma summa vid den högre tullsatsen:

Följaktligen kommer en trust alltid eller nästan alltid att möjliggöra en minskning af tullskyddet, utan att den genom detta skydd skapade industrien därigenom omöjliggöres.

Emellertid är skyddet alltid från trustens egen synpunkt önskvärdt, emedan det tillför densamma en privatekonomisk vinst, som betalas af det öfriga näringslivet; och det är därför endast fullt naturligt, att den söker skydda sig mot tullnedsättningen. Utan att alls ha någon mening om, i hvad mån sådana åtgärder i några vissa fall hos oss varit afsiktliga, må nämnas, att två medel härför ligga nära till hands. Det ena är att låta de svagaste företagen göra tjänst som buffert genom att lämna dem utanför trusten; om staten ej vill låta dem gå under och ej kan behandla dem på annat sätt än de öfriga, så är tullsänkningen omöjlig, som det första diagrammet visar. Det andra medlet är långt mindre säkert verkande; det består i att kapitalisera tullskyddet, d. v. s. uppskrifva aktiekapitalet till ett belopp som kan afkasta normal ränta blott under förutsättning af tullskyddets bibehållande — man hoppas att staten då skall möjliggöra, att det sålunda erhållna kapitalvärdet upprätthålles. Den närmare diskussionen af denna åtgärd skall emellertid sparas till det följande.

Redan nu kan emellertid konstateras som slutsats af det föregående, att staten i sin tullpolitik har ett mycket viktigt medel

att påverka monopolsammanslutningarnas prisbildning — antagligen det bästa af alla. Monopolsammanslutningarna innebära, som förut sagts, vanligen ett mycket viktigt nationalekonomiskt framsteg; men ofta är det först genom en tullsänkning som detta framsteg kan komma folkhushållningen som helhet till godo, ofta först därigenom bli trusterna värdeproducenter åt folket som helhet. Och detta sker i sådant fall icke genom något slags särskild »trustpolitik». Det är icke fråga om att »lägga en trustaffär under offentlig kontroll», såsom med orätt har yttrats om det nu föreliggande sockertullförslaget; det är helt enkelt att draga konsekvenserna ur statens föregående åtgöranden, genom att afskaffa en en gång införd tull, då den icke längre behöfs. Anser man sig behöfva någon särskild rättstitel för statens ingripande i föreliggande fall, utöfver det att allmänt väl sådant kräfver, så har man den däri, att tullen pålagts utan att den ifrågavarande industrien betalat något för dess införande och att industrien följaktligen icke kan ha något som helst anspråk på dess bibehållande, allra minst då den kan bestå därförutan.

Tullpolitiken är slutligen alldeles särskildt fördelaktig såsom »trustpolitik» af det skäl, att den som regel ej rubbar monopol-sammanslutningarna utan tvärtom stärker dem, d. v. s. ger hela folket gagn af guldäggen samtidigt med att hönan som värper dem blir mera och icke mindre afvelsduglig. De utomstående företag, som möjligen kunna upptaga konkurrens med monopolorganisationen, äro nämligen nästan alltid ekonomiskt svagare än denna och drabbas därför hårdast af tullnedsättningen, med den påföljd att den inhemska konkurrensen minskas eller upphör. I alla de fall, då staten ej har något intresse i fortvaron af de »buffert-fabriker» trusten lämnat utanför — såsom strax skall visas, torde det vara regeln — kan man genom en lämplig tullnedsättning uppnå detta resultat.

Här är icke platsen att undersöka, hvad som bör göras i sådana fall, då tullpolitiken *icke* är ett användbart medel att ge folkhushållningen gagn af monopolorganisationens besparingar. Detta blir förhållandet särskildt beträffande internationella sammanslutningar. Men lyckligtvis föreligger fallet alls icke beträffande sockerindustrien. I afseende på denna må blott påpekas, att ett afvisande af det närmast till hands liggande medlet, näm-

ligen tullnedsättningen — om en eventuell, därmed från de flesta synpunkter analog skattechöjning skall talas längre fram — nödvändigt leder till de två medel, som närmast kunna komma i fråga, nämligen antingen *statens delaktighet i företagens vinst* eller *statsmonopol*. Båda äro ägnade att göra statens intresse beroende af ett särskildt företags intresse; och detta är ofta från den ekonomiska utvecklingens synpunkt en helt enkelt enorm fara, emedan det dels fullständigt borttager den stimulans, som en *potentiell* — möjlig ehuru ej inträdande — konkurrens medför, dels spärrar vägen för alla sådana ändringar i produktionsmetoden, som ej med fördel kunna göras inom det ifrågavarande företagens ram. Den nästan otroliga, nu för tillfället skrinlagda planen om statsinköp af de sammanslutna spritfabrikerna — hvilken väl bl. a. skulle ha kväft i sin linda den åtminstone för lekmanögon mycket lofvande sulfitspritindustrien — visar på hvilka afvägar »trustpolitiken» kan komma, om man ej använder det medel, som ligger närmast. Den amerikanska trustpolitiken är ett exempel i kolossala dimensioner på samma sak.

Hittills har endast behandlats det fall, då tullen är onödigt hög för att bevara en industri, som man afsett att skapa genom tullskyddet. Det motsatta fallet, att en industri trots långvarigt tullskydd icke visar tendens att kunna bestå utan skydd, är tyvärr långt vanligare och ställer ofta kraf på handelspolitiken, som ej kunna fyllas annat än genom ett val mellan två slag af förluster. Men för den nu föreliggande saken är det icke nödvändigt att upptaga denna svåra fråga i hela dess vidd, utan man kan nöja sig med den jämförelsevis lätt behandlade del däraf, som gäller mindre framgångsrika företag existerande *vid sidan af* mera framgångsrika inom samma näringsgren. Om de *för det första* sakna utsikt att inom öfverskådlig framtid bli icke blott lika utan t. o. m. *mera* lönande än sina hittills lyckligare konkurrenter; och om de *för det andra* äro öfverflödiga för att täcka landets behof af varan i fråga; samt om de *för det tredje* icke kunna tänka på att med fördel exportera — så måste man säga, att de öfver hufvud taget äro nationalekonomiskt ej blott öfverflödiga utan direkt förlustbringande. Allt detta gäller tydligen hvad som här ofvan kallats »buffert-fabrikerna». Hade dessa icke lämnats utanför trusten

utan intagits däri, skulle de ju tydligen ha hört till dem, som *först* blifvit nedlagda; och den nationalekonomiska besparingen skulle ej på någon punkt ha varit så stor som just på denna. Att de nu lämnats utanför, kan naturligtvis ej ändra det minsta i förhållandet, och en tullsänkning med verkan att medföra deras nedläggande är alltså synnerligen väl motiverad.

II.

Diskussion af principiella invändningar mot sockertullens sänkande.

Vissa af de i pressen framkomna invändningarna mot sockerpropositionen äro ägnade att ytterligare klargöra de synpunkter, som ofvan framställts, särskildt att undersöka, hvilken styrka de alltid framförda ekonomiska opportunitetsskäl i detta fall kunna äga. Härvid skola ej några namngifna tidningar citeras; det är de framställda tankegångarna som skola granskas — vill ingen sedan kännas vid dem, är det så mycket bättre.

Först och främst torde man kunna säga, att om en tullsänkning i föreliggande fall skulle medföra så fruktansvärda följder som vanligen framställes, så utgör detta ett det mest förkrossande bevis för olämpligheten af att någonsin införa tullar. Nettotullskyddet är, *efter* den i år inträdda nedsättningen, vid ett världsmarknadspris af 30 öre för raffinad $46\frac{2}{3}\%$ eller nära hälften af priset och äfven vid ovanligt höga priser omkr. 40%, två femtedelar af priset; härmed kan i viss mån jämföras svenska tullinkomsternas medelbelopp i förhållande till 1911 års totala importvärde, 8,7%, hvilket skulle visa, att sockertullen är fyra till fem gånger så hög som vårt tullskydd i allmänhet.¹ Hur stor räntabilitet Svenska sockerfabriksaktiebolaget härigenom erhållit, låter sig ju icke sägas; men äfven om man sätter det faktiskt investerade kapitalet till 80 mill. kr., hvilket torde vara mycket högt beräknadt, och vinsten till $10\frac{1}{2}$ mill. kr. (1911 års vinst), erhålles en relativ vinstsiffra af 13%, hvilket antagligen är afse-

¹ *Något* för stor blir dock denna motsats af det skäl, att de mest prohibitiva tullsatserna effektivt förhindra import (såsom just sockertullen) och medelsiffran för det svenska tullskyddet därför blifvit något för låg.

värddt mindre än den verkliga siffran, och detta trots att den önskvärda driftkoncentrationen *icke* verkställts. Om någonsin en tull skall anses påtagligen alldeles öfverflödigt hög, bör det väl vara i detta fall.

Detta synes emellertid ej vara den allmänna meningen, och det mest använda argumentet torde vara, att tullsänkningen leder till att en hel del *fabriker* — enligt en uppgift äfven järnvägar — *måste nedläggas och arbetare göras arbetslösa*. Om nu detta skulle inträffa af det skäl, att utländskt socker komme att ersätta det svenska, så kunde man ju förstå argumentet, ehuru det äfven i detta fall vore tvifvelaktigt till sin riktighet. Men då det nu är fråga om att, med mindre antal fabriker, järnvägar och arbetare, inom landet åstadkomma *lika stort* resultat som det nuvarande, borde det väl vara uppenbart äfven för en ganska litet ekonomiskt tränad hjärna, att någon förlust genom koncentrationen ej kan komma i fråga. Dessa arbetare och fabriker *blifva* ej öfverflödiga genom ändringen, de *ha varit* öfverflödiga allt sedan det förhållande inträdde, att man med mindre produktionskrafter kunde ha åstadkommit samma resultat; och under hela den tid som sedan dess förflutit har Sveriges folkhushållning gjort en årlig förlust på grund af industriens oekonomiska organisation. Hvarje arbetsgifvare, som bekämpar »ca'canny» eller beklagar sig öfver arbetarnas motstånd emot arbetssparande maskiner, är ju medveten om den nationalekonomiska vinsten af sparad arbetskraft; men hvarför skall denna fullkomligt ovederläggliga tankegång plötsligt slå slint, då det gäller driftskoncentration just inom sockerindustrien? Äfven om dessa ledigblifna fabriker och arbetare ej kunde användas till något i minsta mån nyttigt ändamål, skulle ingen förlust inträda; och hvarje öre de kunna förtjäna, sedan de upphört att användas i sockerindustrien, betecknar följaktligen en ren nettovinst för folkhushållningen.¹

Det är därför ingen paradox utan sakens rätta sammanhang, att *äfven om tullsänkningen icke medförde något annat resultat än nedläggande af öfverflödiga fabriker, så skulle den vara till gagn och öka nationalinkomsten genom att frigöra kapital och arbetskraft.*

¹ Om möjligheterna härför finnas några antydningar i afd. III.

Nu är emellertid den skånska sockerindustrien ganska egenomligt beskaffad. Den är en nödvändig förutsättning för betodlingen, och den bereder säkert arbetare i andra säsongyrken (t. ex. byggnadsindustrien) sysselsättning under tider, då de eljest skulle vara utan sysselsättning. I det ena fallet liksom i det andra medför alltså — menar man — sockerindustrien indirekta vinster, som skulle gå förlorade på de orter, där den upphörde. Detta resonemang förbiser emellertid det fundamentala faktum, att arbetarna nationalekonomiskt sedt *äro* öfverflödiga, såvida lika stort resultat kan uppnås äfven dem förutan. Vill man formulera en ovederlägglig tankegång paradoxalt, kan man säga, att det vore nyttigare för folkhushållningen, om de i sockerindustrien öfverflödigt sysselsatta ägnade den tid de ha ledigt från t. ex. byggnadsindustrien åt att spela fotboll i st. f. åt att arbeta i sockerfabrikerna; ty de skulle därigenom få en för dem själfva mera stärkande sysselsättning, och något tillskott till nationalinkomsten erhålles lika litet i det ena fallet som i det andra. Alldeles analogt är förhållandet med betodlingen; om betor i tillräcklig utsträckning med mindre kostnad kunna odlas på ett trängre område, är ju den öfverflödiga betodlingen bortkastad jord och bortkastadt arbete.

Här såsom alltid inkommer emellertid emigrationsproblemet. Det skall visst ej förnekas, att sockerindustriens koncentration kan komma att leda till emigration, och ingen kan underlåta att beklaga detta. Men orsaken är *icke*, att folket »beröfvats arbetstillfällen»; vore saken beroende därpå, kunde man ju — för att stanna vid den nyss gjorda jämförelsen — betala de utvandringslystna (öfverflödigt sysselsatta) för att de spela fotboll, ty *nu* lika väl som då underhållas de ju i verkligheten af rikets öfriga, produktiva medborgare.¹ I verkligheten *ökas* ju arbetstillfällena genom ändringen, ty nationalinkomsten ökas genom att frigjort kapital och arbete kan finna en nationalekonomiskt lönande sysselsättning i stället för den förra icke lönande.

Men det är fullkomligt sant, att sockerbruksarbetarna kanske icke passa vidare bra till *de* nya möjligheter, som yppa sig till följd häraf. *I stort sedt* är det emellertid ingenting att göra åt den saken; det är den ekonomiska utvecklingens lag, som visser-

¹ Om planen till arbetslöshetsunderstöd åt de utestängda arbetarna talas nedan under afd. IV.

ligen drabbar många enskilda mycket hårdt. Skulle man af hänsyn till dessa enskilda hindra utvecklingen till större ekonomiskt resultat för folket som helhet, hade man ju blott skadat alla, i syfte att icke skada några vissa. Detta emellertid endast i stort sedt. Längre fram skall antydast ej blott att farhågorna kanske äro något öfverdrifna, utan också att man genom ändrade öfvergångsbestämmelser möjligen kan minska olägenheterna vid själfva öfvergången.

Det är alltså klart, att driftkoncentrationen i och för sig är en ren vinst som tullnedsättningen medför. Skulle man få förslagets motståndare med på detta resultat, synas de i alla hänseelser ej vilja medge tillvaron af någon annan vinst. En tidning sammanfattar sålunda sin mening på följande sätt: »För närvarande tycker man sig finna, att medan statsverket, betodlarna och sockerbolagsdelägarna förlora — — — så kommer ingen att vinna på affären.» Åtminstone synes för närvarande en prisnedsättning af fyra öre pr kg. socker skattas mycket lågt. En annan tidning säger: »Enda skillnaden blir att hvarje person — — — kan äta något kilo socker mera om året. Det må vara angenämt nog för älskare af sötsaker, men någon hjälp mot »dyrtiden» kan väl ej utläsas därur.»

Hvad då först beträffar *prisenedsättningens storlek*, så torde man med ganska fullkomlig visshet kunna påstå, att den — utlandspriset antaget som konstant — blir lika stor som tullnedsättningen, hvarken mer eller mindre. Ty ett företag, som så noga som sockerbolaget förstått att begagna tullskyddet (utom i rätt exceptionella fall), måste nödvändigt gå ned lika mycket som skyddet, men går visserligen ej heller lägre.

Det gäller därefter hvad denna prisnedsättning kan vara värd. I det hänseendet brukar man ställa de millioner sockerbolaget skulle förlora emot de få kronor hvarje hushåll skulle vinna. Denna motsats är höjden af orimlighet. Sockerbolagets vinstminskning blir uppenbarligen långt mindre än konsumenternas vinst, ty produktionsbesparingarna utgöra skillnaden. Men t. o. m. om detta *icke* blefve fallet — hvarför skola (t. ex.) 4 $\frac{1}{2}$ mill. kr. betyda mera hos sockerbolaget än fördelade på alla Sveriges hushåll?

Skall en jämförelse nödvändigt göras, måste den naturligtvis utfalla i rakt motsatt riktning, emedan — för att använda den bekanta terminologien — »penningarnas gränsnytta», styrkan af det behof som täckes med en bestämd penningssumma, är mycket större hos de senare än hos det förra. Det afgörande är emellertid mindre detta än att här föreligger det enda i sista hand utslag-gifvande, nämligen *konsumenternas intresse*; ty för detta intresse är sockerindustrien liksom alla andra näringar till; och just för att i sinom tid tillgodose det har industrien i många år åtnjutit sitt tullskydd.

Frågan blir då, om det verkligen är ett legitimt konsument-intresse att få socker billigare eller — hvilket är detsamma — att få mera socker. Man kunde till en början möta denna fråga med en motfråga: hvarför har man under en mansålder lagt ned millioner på en industri, som ej inom öfverskådlig framtid kan lämpa sig för export, om den ej åstadkommer ett för konsumenterna värdefullt resultat? Icke kan man till svar på detta hänvisa till de »arbetstillfällen» industrien medför, ty arbetet betalas ju i sista hand af konsumenterna, och om de ej få någon värdefull vara i utbyte, blir resultatet en jätteförlust för landet. Med andra ord — om sockerindustriens särskilda försvarare bagatellisera sockrets värde i konsumtionen, så slå de därmed bort själfva den grund de stå på.

I själfva verket synes sockret också ha ett värde i konsumtionen, som är långt större än det stora flertalet antagligen känner till. Hvad först det verkliga näringsvärdet beträffar, är detta (då socker innehåller nästan rent kolhydrat) 4300 kalorier pr kg. Som jämförelse härmed kan nämnas, att ett af de billigaste hos oss använda kolhydrat-rika födoämnen, nämligen groft spisbröd, innehåller 3756 kalorier pr kg. Sättes nu priset för ett kg. gröfsta spisbröd till 32 öre, erhålles för spisbrödet ett pris pr 1000 kalorier af 8.52 öre. Vid nuvarande sockerpris af 66 öre pr kg. är för socker priset pr 1000 kalorier 15.35 öre. Men frånräknas tull och skatt, d. v. s. lägges utlandspriset 30 öre till grund, sjunker priset pr 1000 kalorier för socker till 7.00 öre, alltså 17¹/₂ % *lägre än motsvarande pris för spisbröd*. I motsats mot hvad som vanligen antages, är alltså socker i förhållande till sitt näringsvärde

ett *billigt* födoämne, *om* man nämligen ser på själfva produktionskostnaderna.¹

Och sedan kommer därtill, att socker jämte sitt näringsvärde har ett njutningsvärde, som visserligen ej kan mätas, men som de flesta torde vilja sätta åtskilligt högre än spisbrödets. Bäst framträder betydelsen häraf, om man tänker på kaffe och té, hvilkas näringsvärde är noll, men hvilkas beskattande i alla händelser brukar tagas ytterst allvarligt. I verkligheten fördubblas ju näringsvärdet af kaffekoppen, om man lägger i två sockerbitar i stället för en, och först genom att göra sockret billigt kan man alltså ge kaffedrickandet något positivt värde från fysiologisk synpunkt. »Älskare af sötsaker» synas alltså kunna förete goda skäl för sin smak.

III.

Tullskydd och räntabilitet.

Det upplysningsarbete och den organisatoriska förmåga, som ha måst nedläggas på den svenska sockerindustrien, innan den efter upprepade misslyckanden och förluster tog sitt stora uppsving, förtjäna det största erkännande; och detta borde icke heller uteblifva från dem, som ansluta sig till sockertullens sänkande. Sammanhanget mellan denna utveckling och tullpolitiken kan ju ej direkt bevisas; men nog måste dess tillvaro anses i ovanligt hög grad sannolik, och betsockret kan därför med skäl räknas till »uppfostringstillarnas» mest otvifvelaktiga skapelser. I den mån verkan blifvit en i längden lönande industri, i den mån betor tack vare tullpolitiken kommit att med fördel ersätta sockerrör, ha anhängarna af »the Infant Industry Argument» för skyddstullar här ett exempel att med stolthet peka på.

Men för att detta skall vara berättigadt, måste det också kunna visas, att den nya industrien *med fördel* bedrifves. Och detta bevis förutsätter, att den kan bestå utan tullar. Ingen »uppfostras» hela sitt lif, och när man nått den svenska sockerindustriens mogna ålder af omkr. trettio år, bör tiden snart vara

¹ Analysen för hårdt bröd är tagen från prof. HAMMARSTENS Kortfattad lärobok i fysiologisk kemi (Ups. 1904) sid. 335, näringsämnenas kalorivärde från en uppsats af med. d:r, fil. lic. J. W. NORDENSON i Social Tidskrift 1910 sid. 578.

kommen att visa nyttan af den uppfostran man fått. Det icke alltför aflägsna målet måste därför ovillkorligen vara, att sockerindustrien skall kunna bestå utan något tullskydd alls, eller åtminstone att det understöd denna industri erhåller af det öfriga näringslivet ej är större än hvad den i sin tur betalar som sin andel af tullen på andra varor — säg högst 10 % på värdet, hvilket väl ungefärligen kan sägas utgöra medelstorleken af det svenska tullskyddet, åtminstone före den nya tulltaxans antagande.

Emellertid betyder detta icke, att man brådstörtadt skall afskaffa all tull eller all öfverskjutande tull. Har man under en mansålder lagt ned millioner på skapande af en industri, som härvid utvecklats sig ofantligt i riktning af minskade produktionskostnader och som därtill synes erbjuda mycket stora möjligheter för en fortsatt sådan utveckling i framtiden, vore det en dårskap att, då målet är så pass nära, afbryta försöket och förstöra hvad man med möda skapat. I stället har man att genom successiva tullsänkningar föra industrien till den punkt, där den kan stå på egna ben. Härvid är det visserligen en fara att förhastas sig, men det är en icke mindre fara att dröja, ty under tiden icke blott försummas den afsedda ekonomiseringen, utan allt flera intressen bindas vid ett sakernas tillstånd, som måste vara provisoriskt — på båda delarna ha vi erfarenhet till öfvermått. Större skydd än industrien med goda skäl kan visas *behöfva* för verkställande af den nödiga öfvergången till mera ekonomisk drift bör ej få förekomma.

Nu skall det villigt medgifvas, att fullt bindande bevis för hur högt tullskydd som erfordras för detta ändamål är mycket svårt att förebbringa. Men det måste också tydligt utsägas, att bevisbördan närmast åligger *dem*, som påyrka bibehållandet af ett tullskydd på 40 % för en 30 år gammal, kvantitativt fullt utvuxen industri; allra minst kan man af det faktum, att beräkningar som gjorts af olika personer i viss mån från olika utgångspunkter, icke alldeles öfverensstämmande, sluta till beräkningarnas värdelöshet. I föreliggande fall har man för öfrigt, fränsedt alla vidlyftigare beräkningar, några närliggande hållpunkter för ett kraf på högst afsevärd sänkning af skyddet. Brysselkonventionen medger nämligen som bekant intet anslutet land, som obehindradt vill exportera

socker, ett skydd på mera än 6 fr. eller 4.3^a kr. pr 100 kg. raffinad — mot 14 kr. för Sverige; och denna bestämmelse ha så högprotektionistiska länder som t. ex. Tyskland och Frankrike underkastat sig. Ännu mera belysande för våra förhållanden är dock Danmark, emedan det efter allt att döma har samma eller i hvarje fall ej bättre yttre förutsättningar för samt samma organisation af sin sockerindustri som vi. Danmark kan reda sig med Brysselkonventionens tullsats 4.3^o kr. pr dt. eller, enligt kartell- och trustutredningens uppgift,¹ t. o. m. något mindre (4.095) och — hvad mera är — icke blott lysande förränta det i industrien nedlagda kapitalet, utan göra det, fastän icke det efter våra förhållanden anspråkslösa skyddet ens fullt tages i anspråk, samt äfven exportera icke så litet. Man måste nog säga, att det skall behövas starka skäl för att bevisa, att den svenska industrien ej kan bestå utan ett flera gånger högre skydd — presumtionen är afgjordt för motsatsen.

En mera bindande bevisföring kan verkställas efter två linjer, den ena utgående från det kapital industrien har att förränta, den andra undersökande de relativa produktionskostnaderna inom och utom landet.

Af dessa två linjer må först några ord sägas om den senare. Den måste bygga på ett stort faktiskt material, som en enskild person har svårt att anskaffa. Någon anledning att betvifla riktigheten af sakkunniges material beträffande *Danmark* synes ej förefinnas, så mycket mindre som det öfverensstämmer med hvad man eljest känner om Danmarks och Skånes relativa jordbruksförhållanden. Slutsatsen är, som redan sagdt (prop. sid. 22), att de så att säga naturliga produktionskostnaderna äro nästan alldeles lika i de två länderna, dock något litet (0.11 öre pr kg. råsocker) *högre* i Danmark. Detta leder utan vidare besvär till slutsatsen, att vårt tullskydd ej behöfver vara högre än det danska.² Betydligt vanskligare äro jämförelserna med *Tyskland*, emedan industrien

¹ Kartell- och trustutredningen. I. Sockerindustri och sockerbeskattning i Sverige samt Danmark och Tyskland. Utredning verkställd af inom Finansdepartementet tillkallade sakkunniga (bil. 1 till k. prop. nr 35) sid. 118.

² Det kunde möjligen anmärkas mot jämförelserna med Danmark, att detta land haft en rätt betydande sockerimport, som först på sista åren minskats. Då emellertid detta icke hindrat industrien att i högsta grad blomstra och dessutom varit förenadt med en jämnt växande export, förefalla de danska förhållandena fullt användbara såsom jämförelse.

där arbetar under förhållanden, som dels äro mycket olika de nordiska, dels sins emellan förete betydliga afvikelser. Emellertid synas sådana jämförelser också vara alldeles öfverflödiga (inom parentes må sägas att de af sakkunnige verkställda gifva ungefär samma resultat som beträffande Danmark). Ty om den danska industrien kan skydda sig mot tysk konkurrens med sin nuvarande tullsats, ja, t. o. m. med en lägre, så bör den svenska industrien uppenbarligen likaledes kunna göra det, då dess naturliga förutsättningar i hvarje fall ej äro sämre och transportkostnaderna något litet högre.¹ Att, såsom sakkunniges majoritet gör, härtill lägga ett skydd för den svenska industriens oekonomiska organisation och sedan ytterligare fyra öre pr kg. raffinad (prop. sid. 31), förefaller sakna motivering. Från dessa utgångspunkter kommer man alltså till det danska tullskyddet, d. v. s. till en *sänkning med 10 öre pr kg. raffinad*.

Hvad därefter beträffar den andra linjen, sockerindustriens *kapitalisering*, må den behandlas något utförligare, emedan missupfattningarna knappast på någon punkt äro tätare än på denna.

Som allbekant är, har Svenska sockerfabriksaktiebolaget bildat sitt kapital 135 mill. kr. genom att öfvertaga ett antal fristående sockerbolag med ett långt mindre sammanlagdt kapitalvärde. Som också allbekant är, utdelar bolaget år efter år 6 % på detta sitt nominella kapital. Häraf vilja några draga den slutsatsen, att här föreligger en — somliga anse rent af brottslig — »öfverkapitalisering», medan andra och särskildt de som motsätta sig en »beskattning på småfolkets besparingar» anse att landets väl kräfver oförändrad räntabilitet på det nominella kapitalet. Jag skall här söka visa, att den ena af dessa ståndpunkter är lika orimlig som den andra.

Hvad den förra ståndpunkten beträffar, torde dess felaktighet lättast framträda, om man tänker sig att bolaget — i stället för att som nu lämna sina aktier i utbyte mot de öfvertagna företagen, d. v. s. låta inbetalningen på aktierna göras in natura — först hade bildats genom inbetalning af 135 mill. kr. kontant och där-

¹ På detta sätt undgår man den af reservanten bland de sakkunnige (bil. 2 till prop., sid. 11) tämligen godtyckligt gjorda beräkningen af det skydd som fraktkostnaderna medföra; man bygger i stället på det faktum, att i Danmark fraktkostnad + tull utgöra ett effektivt skydd.

efter hade *köpt* alla de gamla bolagen emot detta sammanlagda belopp. Företagets aktiekapital hade då varit detsamma som nu, utan att tillgångarna hade varit det minsta mera värdefulla, men trots detta hade intet kunnat invändas emot kapitaliseringen. Hade trusten kommit till stånd emot de gamla företagens vilja och dessa endast med stor svårighet kunnat förmås att afstå sin själfständighet, kunde utvecklingen ha blifvit sådan. Men skulle det nya företaget verkligen ha haft något intresse af att öfvertaga fabriker till ett pris så högt öfver deras »verkliga värden» (nya aktiebolagslagen § 56 mom. 1)? Ja, emedan — detta vare sagt med all respekt för våra möjligen visa men säkert nationalekonomiskt oskolade lagstiftare — det icke *finns* några »verkliga» värden. Att en fabrik är värd 10 mill. kronor, betyder hvarken mera eller mindre än att den (vid en räntefot af 5 %) väntas ge en varaktig *inkomst* af 500,000 kr. Hur skall någon, då nu en gång näringslivets kapitaliseringsgrundval är 5 %, kunna hindra, att man normalt betalar 10 mill. kr. för en sådan fabrik, värdet må ligga i tomter, byggnader, maskiner, patent, varumärken, kundkrets (goodwill), tullskydd, arbetarstam, organisation eller hvad som helst? Naturligtvis är det omöjligt; men då är det också lika gifvet omöjligt att hindra ett företag från att vid sitt bildande kapitalisera sin »earning power», hvad denna än må bero på. Dem, som tro att förmögenhetsvärden äro några slags gripbara, yttre ting — och det är kanske flertalet — skulle man vilja tillråda att göra en resa i Bergslagen, där de kunna betrakta gamla bruksanläggningar, som varit värda millioner, men som nu trots all yttre oföränderlighet äro till den grad värdelösa, att de ej löna rifningskostnaden.

Då nu Svenska sockerfabriksaktiebolaget tydligen ej, åtminstone hittills, haft någon svårighet att förränta det värde, hvartill det upptagit sitt aktiekapital, så följer af det nu sagda, att man åtminstone ännu icke borde haft skäl att förebrå det någon öfverkapitalisering. Men följer det häraf också, att bolaget eller dess aktieägare — förmodligen i så fall de »små» — ha anspråk på oförändradt tullskydd för att hålla uppe afkastningen af sitt kapital? Nej, ingalunda — och här komma vi till den andra af de felaktiga ståndpunkterna i kapitaliseringsfrågan. Staten har öfver hufvud taget — lyckligtvis — aldrig inlåtit sig på att *garantera* normal utdelning på något aktiekapital, hvilket det vara mån-

och detta redan af det enkla skäl, att staten icke blef tillfrågad, då företaget kom till stånd eller bestämde sitt aktiekapital. Allra minst har emellertid staten anledning att i nu föreliggande fall öfvertaga en sådan aldrig utlofvad garanti, eftersom *det* förmögensvärde som kapitaliserades i sockerbolaget var det ovanligt och framför allt onödigt höga tullskyddet, hvilket aldrig staten tänkt sig såsom evigt. Vill man förebrå bolaget öfverkapitalisering, är det på *denna* punkt man har att rikta sitt angrepp — emedan det kapitaliserar ett värde, som icke ger säkerhet för en *varaktig* inkomst. Men visserligen kan samma misstag visa sig vara begånget i företag med ett i guld eller Riksbankens sedlar kontant inbetaladt aktiekapital, hvilket nedlagts i vidt omkring synliga, dyrbara anläggningar — om icke heller de visa sig afkasta någon varaktig inkomst. I det ena fallet liksom i det andra är det emellertid något som ej vidkommer staten.

I förbigående må ett ord sägas om de mycket omtalade små aktieägarna. Om dessa äro många eller få, gör ej det minsta till saken. Hvarken i det ena fallet eller i det andra ha de haft någon hemul i statens föregående handlingssätt för ett anspråk på att det ursprungliga sockerskyddet skall bibehållas. Staten har en bankinspektör, som beträffande bankerna skall sörja för insättarnas trygghet — ej ens där för aktieägarnas; men någon bolagsinspektör, som talar om för små eller stora kapitalister hvilka företag som komma att förränta sitt kapital och hvilka icke, har staten ej och får — må vi hoppas — heller aldrig. Allra minst får staten af hänsyn till ett antal oförståndiga småkapitalister underlåta att företaga en för folkhushållningen nyttig åtgärd, som ligger inom dess obestriddliga kompetensområde. Det gör ett mindre tilltalande intryck att finna sådana kraf på statens förmynderskap från håll, där man eljest är så mån om näringslivets frihet.¹

Då nu alltså båda de motsatta synpunkterna på sammanhanget mellan företagets kapitalisering och tullskyddets höjd visat sig felaktiga, ligger den frågan nära till hands: har då industriens kapitalbehof *alls intet* sammanhang med tullskyddets höjd? Jo

¹ Strax skall visas, att äfven vid en politik, som till större delen afskaffar tullskyddet, aktieägarna ganska väl kunna tänkas få full ränta på det värde, för hvilket de köpt sina aktier.

— ett sådant sammanhang finns, men det ligger på en annan punkt än man vanligen brukar tänka på. Det afgörande är, hur stort kapital industrien *behöfver*, ej hur stort kapital den *har*. Är kapitalet — det må vara anskaffadt på det ena sättet eller det andra — större än som behöfves för industriens bedrivande, så får det minskas;¹ industrien ruineras icke så länge den är i stånd att ge vanlig ränta på det *erforderliga* kapitalet, ty så länge detta sker — naturligtvis under förutsättning att denna ränta är något så när säker — kan det tydligen ej möta egentlig svårighet att bevara industrien åt landet.

Att exakt beräkna storleken af detta kapital erbjuder tydligen stora svårigheter för den som ej har praktisk erfarenhet af ledningen af ett sockerbruk. Men det är ganska lätt att komma till en öfre gräns. Kartell- och trustutredningen beräknar (sid. 35), efter allt att döma på goda grunder, det nominella aktiekapitalet i de sammanslutna sockerfabrikerna, efter nödiga reduktioner på grund af dubbelräkning af en del aktieposter m. m., till 40 mill. kr. Om 80 % här af räknas såsom kontant inbetaladt, skulle detta betyda ett inbetaladt kapital på 32 mill. kr.² Härtill komma emellertid reserver, som i verkligheten äro inbetalda lika väl som aktier, men hvarom tyvärr alla uppgifter saknas i utredningen. Sätter man dessa mycket rikligt till 50 % af det kontant inbetalda aktiekapitalet, kommer man i alla fall ej upp till fullt 50 mill. kr. Då nu den minsta kapitalbesparing, en så fullständig koncentration som hela industriens fusionering måste innebära,

¹ Ordet kapital tages här i en annan betydelse än hvad som förut kallats förmögenhetsvärde; det är nu icke fråga om — så att säga — ett återsken från inkomsten, utan om de »uppofringar af sparadt arbete» som äro erforderliga för att bringa produktionen till stånd. Men tankegången i texten torde utan svårighet förstås utan en närmare utveckling här af.

² Med allt erkännande åt särskildt den formella behandlingen i såväl propositionen som utredningen kan man ej återhålla ett beklagande af att den senare på några punkter icke blifvit fullt exakt — dock såvidt jag kunnat finna utan att detta inverkar på de praktiskt mera betydelsefulla resultaten. I nu föreliggande fall är det s. k. kontant inbetalda kapitalet i Malmö Sockerfabriks A.-B. upptaget till 1 1/2 mill. kr. på tabellen sid 34, men till 4 mill. på tab. sid. 37. Då bolagets kapital (enligt den förra tabellens uppgifter) redan 1869 var nominellt 2 1/2 mill. kr. och man ej kan förmoda, att sakkunniga lyckats få upplysning om en »urvattning» vid en så längesedan förfluten tidpunkt, är siffran 4 mill. antagligen den afsedda. I sådant fall bör summan för det s. k. kontant inbetalda kapitalet på sid. 34 höjas från 42,792,900 kr. till 45,292,900 och procentsiffran för detta kapitals förhållande till det nominella kapitalet höjas från 75,7 % till jämnt 80 %. Denna senare siffra har därför användts här i texten.

icke gärna kan sättas lägre än till 20 %, skulle det erforderliga kapitalet utgöra högst 40 mill. kr. Härmed kan jämföras en rikligt tilltagen beräkning i propositionen (sid. 50) på grundval af siffrorna för det stora danska sockerbolaget. Dess råsockerproduktion 1911 var godt 56 % af det svenska bolagets (utredn. sid. 126 jämförd med sid. 57), men äfven om man skulle tänka sig behovet af såväl fast som rörligt kapital *fördubbladt* för att kunna motsvara en sådan produktion som det svenska bolagets, skulle kapitalet knappast uppgå till 50 mill. kr. Då det nu är gifvet, att kapitalbehovet ej växer starkare utan tvärtom långt svagare än produktionsökningen, torde *45 mill. kronor* vara den högsta siffra man kan komma till på denna väg; och för att vara på den säkra sidan synes det lämpligt att hålla sig till densamma, eftersom den är högre än den på grund af det svenska materialet beräknade. Häraf följer, att propositionens beräkning af det nu investerade kapitalets belopp, 80 mill. kr. (sid. 50), hvad den än må vara värd i afseende på det den *skall* betyda, är alldeles för hög som uttryck för det för industrien *erforderliga* kapitalet.¹

Räknar man 6 % vinst på det erforderliga kapitalet — en sådan torde få anses nödvändig för en utdelning af 5 % — ger detta ett belopp af *2,700,000 kr.* Jämföres detta med det svenska bolagets bokförda vinst i medeltal för de år, under hvilka det existerat — däri ingå både goda och dåliga år — eller 10,112,700 kr.,² finner man, att industrien *skulle kunna* tåla en vinstminskning af icke mindre än *7,412,700 kr.*, utan att produktionen därigenom ginge ur landet.

Lägges därefter till grund sockerbolagets raffinadproduktion i medeltal för de fyra afverkningsåren 1907/08—1910/11 (årssiffror i utredn. sid. 62) eller 112,861,139 kg., finner man, att det nyss angifna beloppet skulle motsvara den inkomstminskning, som

¹ Alla hithörande beräkningar skulle bli tillförlitligare, om man räknade med *hela* det i industrien arbetande kapitalet, i stället för med blott det kapital företaget själf äger — m. a. o. om man inräknade äfven obligationskapitalet i kapitalbeloppet och obligationsräntan i vinstbeloppet. Att tala om ett »erforderligt» aktiekapital, är ju nämligen ganska oegentligt, eftersom det ofta blir mer eller mindre en smaksak, hur man vill fördela sitt kapitalbehof mellan aktier och obligationer. Resultatet blefve emellertid antagligen i stort sedt oförändradt, så hög som obligationsräntan för närvarande är.

² Då redovisningsåret 1908 endast omfattade tio månader, har vinsten för detta år ökat med en femtedel. Uträkning på grundval af årssiffrorna i utredn. sid. 76.

blefve en följd af *en tullsänkning på godt 6¹/₂ öre pr kg. raffinad* (närmare angifvet 6.57 öre).

Emellertid gäller detta uppenbarligen under förutsättning af *oförändrade produktionskostnader*. Då det nu är fullkomligt obestriddt, att det svenska bolaget har alldeles för stora produktionskostnader och då det viktigaste syftet med tullskyddets sänkande just måste vara att framtinga ett nedbringande af dessa kostnader, så följer häraf, att den tullsänkning industrien kan tåla är betydligt större. För en värdesättning af denna ökade skillnad har man endast att tillgå utredningens beräkningar, hvilka stanna vid en summa af *1.40 öre pr kg.* jämfördt med Danmark, hvarvid dock några hos oss onödigt fördyrande moment lämnats åsido på grund af omöjligheten att siffermässigt beräkna dem. Då nu därjämte, *för det första* och afgjordt viktigaste, vårt sockerbolag bör ha större möjligheter till minskning i produktionskostnader under eljest lika förhållanden, emedan dess produktion är mycket större, *för det andra* den svenska sockerindustrien synes ha en obetydlighet (0.11 öre pr kg.) lägre naturliga kostnader än den danska (prop. sid. 22) samt *för det tredje* fraktkostnaderna hos oss böra utgöra ett något litet starkare skydd än i Danmark, följer häraf, att den *minsta* tullsänkning man kan beräkna såsom möjlig utan att drifva industrien ur landet är $6.57 + 1.40$ eller i rundt tal *8 öre pr kg.* Det är mycket sannolikt, att denna siffra utan svårighet skulle kunna ökas med $\frac{1}{2}$ à 1 öre på grund af de nyssnämnda icke siffermässigt beräknade eller beräkneliga faktorerna; men det är bättre att röra sig med en *minimisiffra*. Att det verkligen är fråga om en sådan siffra, det bestyrkes af den först följda linjen, som ju leder till en tullsänkning af 10 öre.

Dessa resultat kunna ju förefalla mördande för Svenska sockerfabriksaktiebolaget; och möjligen skall man anse, att hur riktiga de än må vara i afseende på möjligheten af en sockerindustris bestånd i Sverige eller t. o. m. i afseende på Svenska sockerfabriksaktiebolagets bestånd — ett bolag utan stora skulder går ju ej omkull därför att utdelningen på dess aktiekapital sjunker under vanlig räntefot — så skulle de innebära, att vederbörande aktieägare för alltid måste afstå från förhoppningen att få normal ränta på det värde, till hvilket de köpt sina aktier. Ett närmare ingående på denna fråga är ej nödvändigt för det föreliggande

ämnet och ej möjligt utan en djupgående undersökning af bolagets affärsställning. Här må blott påpekas, att den antydda slutsatsen alls icke utan vidare kan anses riktig. Alla industriens vänner måste önska, att det skall blifva möjligt för Svenska sockerfabriksaktiebolaget att, sedan det successiva tullsänkingsarbetet till sist nått sitt mål, bolaget skall blifva i stånd att förränta hela sitt nominella kapital; och åtminstone en utomstående teoretiker, som ej af personlig erfarenhet känner förhållandena, har svårt att finna detta omöjligt. Det bör erinras, att det danska bolaget, hvars förhållanden hela tiden gjorts till utgångspunkt för jämförelse, utdelat 21—25 % på sitt kapital sedan 1908 (utredning sid. 124). Äfven om man vill antaga, att det danska bolagets räntabilitet skulle sjunka därigenom att dess fonder från och med detta år måste fördelas på hälften större aktiekapital än förut och i proportion härtill, skall utdelningssiffran dock stå i godt 18 %. Under förutsättning att det svenska bolagets nominella kapital är tre gånger så stort som det faktiskt investerade, skulle detta motsvara en räntabilitet för det nominella kapitalet af 6 % — d. v. s. den nuvarande. Förmodligen är detta alltför högt tilltaget, ehuru man har svårt att förstå, *hvarför* ej det svenska företaget skall kunna bli lika räntabelt som det motsvarande danska; men för att aktieägarna skola få 5 % ränta på den kurs, till hvilken de köpt sina aktier (hvad man brukar kalla kurskapitalet), fordras också betydligt mindre än 6 %, nämligen blott — om denna kurs sättes till 88 — en utdelning af 4.4 % på det nominella kapitalet.

Att en sådan vinstmöjlighet är alldeles osannolik, kan knappast påstås. Man måste nämligen minnas, att *den af de nuvarande tullförhållandena fastlästa skötseln af bolaget är dyrbar främst för aktieägarna själfva* och att dessa därför icke nödvändigt behöfva i sista hand bli lidande på en förändring. Detta gäller kanske främst det onödigt stora antalet fabriker — antalet af det svenska bolagets råsockerbruk förhåller sig till antalet danska som 10:4.4, medan produktionen förhåller sig som 10:7 (prop. sid. 23) — med alla däraf följande kostnader; men det gäller ej *endast* detta. Särskildt slående är det svenska bolagets underlåtenhet att företaga de stora besparingar i ledningen, som koncentrationen möjliggör. Så t. ex. ha de särskilda fabrikena, *utom*

den gemensamma ledningen och *utom* särskilda fabriksledare, icke mindre än 101 styrelseledamöter och direktörer (förmodligen dock en del dubbelräknade) med en samlad ersättning af 277,403 kr. (utredn. sid. 68), ehuru åtminstone en utomstående har svårt att förstå, hvarför alla dessa personer öfver hufvud behöfvas. Verkställas alla nödiga besparingar under trycket af ett jämnt sjunkande tullskydd och får bolaget rimlig tid att aptera sina öfverflödiga fabriker till något nytt slag af produktion samt att därtill använda under öfvergångstiden reserverade vinstmedel, är det alls icke omöjligt att tullsänkningen, såsom de flesta ändringar i den rätta riktningen, kommer ej blott vissa utan mer eller mindre *alla* delar af folkhushållningen till godo. Det är nämligen ej fråga om en *omfördelning* af nationalinkomsten, såsom man på alla håll synes böjd att tro, utan det är fråga om ett *höjdt nationalekonomiskt resultat*.

IV.

Öfvergången.

Det framgår af de här ofvan gjorda beräkningarna, att en tullsänkning af 8 öre, d. v. s. ett skydd af 6 öre, måste anses tillräckligt för att bevara sockerindustrien i landet och att detta t. o. m. med rätt stor sannolikhet kan sägas om en tullsänkning af 10 öre, ned till 4 öre. Först vid sistnämnda tullsats är ju *export* af socker möjligt, åtminstone så länge Brysselkonventionen håller ihop. Det förefaller t. o. m. i betraktande af den svenska sockerindustriens utveckling ganska rimligt, att man hos oss liksom i Danmark kan sätta sockerskyddets fullständiga försvinnande som *slutmål* för sina sträfvanden.

När det nu gäller att bedöma hur pass hastigt man skall gå ned till de lägre tullsatserna, är man tydligen inne på lämplighetsfrågorna; och meningarna måste gå starkt i sär, emedan ingen bindande bevisföring kan lämnas. Till öfvervägande för dem som vilja ha en mycket långsam öfvergång kan emellertid sägas, dels att små tullsänkningar ha en viss tendens att lämna detaljpriset oberördt, dels att sockertullens historia i andra länder tyder på afsevärdt mindre svårighet att med ett slag afskaffa ett kolossalt skydd än man skulle vänta. Genom Brysselkonventionens ikraft-

trädande 1903 nedsattes nämligen som bekant på en gång tullskyddet i nästan alla anslutna länder till 4.³² öre pr kg. raffinad. Och det effektiva tullskydd (tull och premier tillsammans), som dessförinnan funnits, var efter ungefärlig beräkning för Tyskland 19.¹³ öre eller nära fyra och en half gånger så mycket och för Frankrike efter hvad det vill synas 51.⁸⁴ öre(!) eller jämnt tolf gånger så mycket.¹ Då den nuvarande svenska tullen blott är 14 öre, borde en omedelbar nedsättning däraf till 4 eller 6 öre icke anses alldeles omöjlig.

En sådan nedsättning har emellertid icke föreslagits från något håll och detta med fullt skäl. Svenska sockerfabriksaktiebolagets bestånd är ett nationalekonomiskt intresse af första ordningen, och all rimlig tid bör därför beredas bolaget till en grundlig omläggning af produktionen, såsom förut antydts. Om blott tullskyddets nedbringande till det minimum, man redan nu kan konstatera såsom tillräckligt, blir *en af alla erkänd förutsättning* — eljest inträda åter alla de hittillsvarande olägenheterna af ett för högt skydd — så äro de förluster, som under öfvergångstiden uppstå (eller rättare sagdt fortfara), dessutom af jämförelsevis ringa betydelse.

Häraf följer alltså att i realiteten — formen må här alldeles lämnas åsido — beslut *nu* måste fattas om en *successiv* tullsänkning. Den första frågan blir då för *huru lång tid* beslut nu bör fattas. Härvid erbjuder sig Brysselkonventionens utlöpande i september 1918 som den enda naturliga gränsen; ty om — hvilket alls ej är omöjligt, ehuru ödet måtte afvända det — exportpremierna sedan skulle börja på nytt, så uppstår ju för oss en helt ny situation.

Närmast till hands skulle det då ligga att låta hela tullsänkningen med åtta öre verkställas under denna tidrymd, till och med 1918. Detta är dock icke alls gifvet; det enda som bör anses såsom gifvet är att, om man ej redan då är nere i 6 öres tull, tullsänkningen skall genom nytt beslut 1918 fortsättas efter detta år, om ej de yttre förhållandena ändrat sig. Af det som förut sagts följer, att en *definitiv* reglering af sockertullen ej bör anses verkställd, så länge den öfver hufvud taget behålles kvar; men

¹ Efter L. V. BIRCK, Sukkerets Historie (Kbhvn 1909) sid. 190, 204.

däraf följer också, att man ej kan göra sig förhoppning om att en sådan reglering *redan nu* skall kunna komma till stånd.

Under dessa förhållanden synes finansministerns förslag, med en sänkning af fyra öre 1914 och en ytterligare sänkning af ett öre under hvart och ett af åren 1916, 1917 och 1918, alltså en sammanlagd sänkning af sju öre, ned till en tull af sju öre, vara ganska väl afvägdt. Det enda som därvid behöfver diskuteras är, huruvida icke sänkningen med fyra öre på en gång är för skarp. På nyss angifna skäl förefaller detta dock icke i och för sig sannolikt. Det skulle emellertid kunna tänkas fördelaktigt att göra öfvergången mjukare — vi skola strax finna några särskilda skäl härtill — men då i stället göra den sammanlagda sänkningen ett öre större, t. ex. på följande sätt:

	Sänkning	Tull
1914	2 öre	= 12 öre
1915	2 »	= 10 »
1916	2 »	= 8 »
1917	1 »	= 7 »
1918	1 »	= 6 »

Allt detta är dock lämplighetsfrågor, om hvilka jag ej vill uttala någon bestämd mening; tydligen finns här ett teoretiskt sedt obegränsadt antal möjligheter. Det skulle knappast heller löna mödan att beräkna, hvilken af de olika formerna som rent siffermässigt skulle vara fördelaktigast för bolaget (senare inträdande inkomstminskning diskonterad till nutidsvärde), ehuru det lätteligen kan ske.

Däremot leder detta öfver till en grupp viktiga frågor, nämligen frågan om *behandlingen af de genom omläggningen berörda intressena*. Dessa äro i hufvudsak tre, utom det redan behandlade Svenska sockerfabriksaktiebolaget, nämligen de mellansvenska sockerfabrikerna, sockerarbetarna och betodlarna.

Hvad först beträffar *de mellansvenska sockerfabrikerna*, bör det vara gifvet, att deras undantagsställning nu måste upphöra. Redan tillvaron af en sådan undantagsställning för vissa fabriker är ett betänkligt prejudikat; och om den nu skulle fortfa, trots att 1908 års beslut i sockerfrågan formligen föreskref dess upphörande med 1913, är dörren öppnad för allvarliga missbruk. Den viktigaste synpunkten är dock den redan i början af denna upp-

sats antydd, att fabrikerna öfver hufvud ingen uppgift ha, så länge icke antingen den skånska sockerindustrien blir *otillräcklig* för täckande af sockerbehovet eller den mellansvenska näringen får i någon mån *gynnsammare* produktionsvillkor än den sydsvenska. Intetdera förhållandet torde ligga inom den öfverskådliga framtidens område, och saken måste därmed vara afgjord, hur mycket man än må beklaga allt det ärliga och intresserade arbete som utan resultat nedlagts på att bringa den mellansvenska näringen till stånd.

Därnäst gäller frågan *arbetarna*. I afseende på de arbetare, som skulle bli arbetslösa genom tullsänkningen, har reservanten bland de sakkunnige framkommit med det förslaget, att de skulle åtnjuta arbetslöshetsunderstöd. Om det är något som mer än annat bör leda till missnöje och därmed till emigration, är det väl emellertid att ge arbetslösa människor understöd så länge de ej arbeta och utan att de själfva gjort något för att förtjäna det; ty allt arbete blir dem sedan för svårt, och när understödet en gång måste upphöra, ha de förlorat all lust att göra sig besvär. Man kan därför svårligen tänka sig något mera i verklig mening anti-socialt, d. v. s. mera ägnadt att förstöra de för samhället nödvändiga karaktärsegenskaperna. Om detta i allmänhet gäller, gäller det emellertid dubbelt inom sockerindustrien, emedan det är fråga om dels *mindre yrkesutbildade* arbetare, dels en *säsongsindustri*. Hvad det förra beträffar, visar utredningen (sid. 65) hvilken brokig samling af yrkesmän inom andra näringar som ägnar en del af sin tid åt sockerindustrien. I afseende på det senare finner man (a. st. sid. 64 f.), att inom hela sockerindustrien årsarbetarnas antal var blott 29.2 % af arbetareantalet, d. v. s. mindre än en tredjedel, och vid råsockerbruken blott 16.6 % eller en sjättedel; samt att säsongarbetarnas sysselsättning inom industrien pågick högst tre månader af året. Om nu dessa säsongarbetare icke få arbeta under de återstående nio månaderna heller, skola de då ha understöd året rundt? Lyckligtvis har finansministern ej formligen anslutit sig till hela denna tanke, men han har ställt i utsikt en utredning, och redan en sådan är ägnad att väcka alldeles oberättigade förhoppningar.

Man kan då fråga, om det är meningen att lämna arbetslösheten åt sig själf. Nej, men man bör såvidt möjligt *förebygga*

den. Vi ha ju nu så många »sociala» ämbetsmän, att någon bättre utväg än den nyss berörda, från medeltidsklostren lånade borde kunna tänkas, särskildt i ett fall som detta, då både omfattning och tidpunkt för arbetslösheten kunna beräknas på förhand. Man skulle då kunna vänta, att arbetsförmedlingsinspektören trädde i förbindelse med sockerbolagen och i enlighet med deras upplysningar sökte få den ledigvordna arbetskraften placerad. Antagligen skulle detta emellertid betydligt underlättas genom en långsammare öfvergång, under hvilken sockerbolagets nya produktionsgrenar kunde få tid att tillväxa. Det är icke omöjligt, att en sådan öfvergång skulle behövas för ändamålet, om nämligen tullsänkningen komme att inträda samtidigt med en nedgång i konjunkturerna, såsom man har skäl att vänta. Kunde man genom den långsamma öfvergången undgå något för den andliga folkhälsan till den grad betänkligt som det nu ifrågasatta understödet, så blefve den billig t. o. m. om den eljest skulle kosta någon million.

Återstår frågan om *betodlarna*. Hvad dem beträffar, bör då för det första sägas, att alla kalkyler öfver den tullsänkning sockerindustrien kan tåla utgå från *oförändrade* betpriser, hvarför man med ganska stort lugn kan afvisa tanken, att sockerbolaget under några förhållanden skulle behöva sänka sitt inköpspris för att existera. En helt annan sak är åter den möjligheten, att de trakter, som ligga sämst till för betodlingen, bli tvungna att öfvergå till annan odling, emedan en hel del råsockerbruk komma att nedläggas. Såsom förut har framhållits, är detta i så fall en nationalekonomisk vinst, emedan odlingen ej har nationalekonomiskt lönat sig; och den privatekonomiska förlusten för jordbrukarna borde ej vara öfverväldigande, då deras jord väl äfven i framtiden har nytta af den intensiva brukning betodlingen — på det öfriga landets bekostnad — har beredt densamma. Huruvida i verkligheten en sådan koncentration af betodlingen inom ett trängre område kommer att bli resultatet af tullsänkningen, kan jag emellertid ej alls bedöma; man kunde eventuellt tänka sig, att det svenska sockerbolaget i likhet med det danska utplanterade saftstationer öfver ett stort område, hvarigenom råsockerbruken kunde få sitt behof af betsaft täckt utan att bet-rayonen därigenom minskades. Då därtill kommer, att den redan förut starkt tillväxande socker-

konsumtionen kommer att växa *allra minst* lika hastigt som förut och efter all sannolikhet åtskilligt hastigare, om icke skatten höjes, så torde i hvarje fall det stora flertalet betodlare ej ha anledning till oro.

Däraf att man vid kalkylerna utgått från oförändrade betpriser, följer naturligtvis icke på minsta sätt, att man velat *binda* sockerbolaget vid dessa priser. Att finansministerns visserligen ej fullt tydligt formulerade yttrande i frågan härom (prop. sid. 41 f.) verkligen skulle åsyftat något sådant som det sistnämnda, måste man på det starkaste och i det längsta betvifla. Betodlingen har genom sockertullen åtnjutit skydd lika länge och i minst lika hög grad som industrien; då man nu steg för steg afskaffar detta öfverflödiga skydd, måste man också behandla båda lika. Den föregående bevisföringen går ut på att trots tullsänkningen betpriserna *kunna* bibehållas; men naturligtvis är det de organiserade betodlarnas sak att själfva sörja för att denna möjlighet också blir verklighet.

Hela den föregående framställningen har hållit sig till frågan om *tullsänkningen*. Huruvida denna åtföljes eller icke åtföljes af en motsvarande *skattestegring*, inverkar endast så till vida på resultatet, att man, om skatten icke stegras, kan räkna med en vinstökning för producenterna genom den på grund af prissänkningen ökade konsumtionen. För undersökning af prissänkningens inverkan på konsumtionen — hvad man brukar kalla efterfrågans elasticitet — saknas emellertid nästan allt användbart material i utredningen; och frågan må därför här lämnas åsido, då den ej är af större betydelse för föreliggande uppsats. Att en ökning af konsumtionen måste väntas inträda, om priset sänkes, kan man dock anse som gifvet, då det gäller ett viktigt förenadt närings- och njutningsmedel, som är exceptionellt högt beskattadt. Man bör därvid tänka icke blott på den direkta konsumtionen utan äfven på fruktkonservering samt marmelad- och karamellindustri, hvilka alla synas ha förutsättningar för betydlig utveckling i Sverige.

Härmed är det dock ingalunda gifvet, att icke sockret kan vara ett så pass lämpligt skatteobjekt och statens behof af ökade inkomster så pass stort, att en ökad statsinkomst kan anses viktigare än ett billigare pris. Detta är en ren lämplighetsfråga, som

svårligen kan afgöras i princip. Det vill dock synas som om ganska starka skäl talade för finansministerns förslag att sänka tullen utan att höja skatten. För att vara det viktiga näringsmedel det är, har sockret nämligen en väl hård belastning med nuvarande 30 öre pr kg., d. v. s. omkring 100 % af värdet; och det förhållande, att år 1908 staten fick vinsten, talar närmast för att konsumenterna böra få den 1913. 1918 kan det återigen vara statens tur.

Hvarför åter samtidigt med denna lättnad för konsumenterna statsinkomsterna skola *minska* genom sirapstullens sänkande, såsom finansministern föreslagit, är svårt att fatta. Men allt detta skulle föra in på helt nya frågor, och det sagda må därför vara nog.

Stockholm den 15 februari 1913.

